

ימי עיון בתנ"ך תשע"ז

פירושי הרב יוסף חיים לחמש מגילות (שיעור מס' 103)

מיכאל גרוס (michaelgr@mor.ac.il)

1. מתוך אם המלך

רות פרק ב ה-ט

וַיֹּאמֶר בְּעֵז לְנַעֲרוֹ הַנֹּצֵב עַל־הַקּוֹצְרִים לְמִי הַנְּעֶרָה הַזֹּאת: ... וַיֹּאמֶר בְּעֵז אֶל־רוּת הַלּוֹא שָׁמַעַתְּ בְּתִי ... עֵינֶיךָ
בְּשָׂדֵה אֲשֶׁר־יִקְצְרוּן וְהִלַּכְתְּ אַחֲרָיִךְ הַלּוֹא צְוִיתִי אֶת־הַנְּעֶרִים לְבִלְתִּי נִגְעַךְ וְצִמַּת וְהִלַּכְתְּ אֶל־הַכֵּלִים וְשִׁתִּית
מֵאֲשֶׁר יִשָּׂאבוֹן הַנְּעֶרִים:

יובן בס"ד כי בשדה ימצא קוצרים הרבה שהם פועלים העוסקים במלאכה, וגם ימצא נערים של בעז שהם ממונים ופקידים עליהם והם אנשים מכובדים... והנה מן הדרך הוא שסדר כלים של המים אשר ישתו מהם הוא בשני אופנים: האחד, כי יש חביות גדולות מלאים מים ויש בצדם כלי אחד שכל קוצר ופועל שיבוא לשותות מים ימלא הכלי מן החבית וישתה, ואמנם מאלו החביות לא ישתו הנערים של בעז כי הם אנשים חשובים... ואמנם יש סדר אחר בשביל הנערים של בעז וגם כל איש חשוב הנמצא בשדה והוא, כי ימלאו כדים מים ויניחו אותם על כסאות ושם אצל הכדים ימצא כמה כלים קטנים כמו כוסות. והם ימלאו הכלים האלה ויסדרום אצל הכדים כדי שיתקרה המים שבהם וכל איש חשוב שיצמא לשותות יביאו לו כלי מזה באופן שהמים הם נקיים וקרים... ולא יוכלו הקוצרים לבוא שם לשותות מהם... והנה בעז פחד שאם היא תלך לשותות ממקום אשר ישאבו הקוצרים הנה שם ימצא הרבה בני אדם מן הקוצרים ומן פועלי השדה ומן העניים הבאים בשדה... ואם כן כאשר תבוא לשותות שם אפשר שימצא שם אדם שאינו טוב ויבוא לגעת בה או לחטוף הכלי מידה כדי לגעת בה, כי יאמר בעבור לשותות הוא מתכוון ואמנם לבו הכל בשביל תאוות לגעת בה בעבור יפיה ואפשר שיהיה בזה איזה חטא ומכשול. ולכן ציווה לה שלא תלך שם לשותות כי אם תלך לשותות ממקום הכדים אשר ישאבו מהם הנערים דווקא...

2. מתוך קרן ישועה

אסתר פרק ג, ז

בַּחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן הוֹאִיחֲדָשׁ נִסָּן בְּשָׁנַת שְׁתַּיִם עָשְׂרָה לְמֶלֶךְ אַחֲשֵׁרוֹשׁ הַפִּיל פּוּר הוּא הַגּוּרְל לְפָנַי הֶמֶן מִיּוֹם לַיּוֹם
וּמִחֲדָשׁ לְחֲדָשׁ שְׁנַיִם עָשָׂר הוֹאִיחֲדָשׁ אֶדָר.

הפיל פור הוא הגורל לפני המן – יובן בס"ד, דידוע מ"ש המדרש 'הוא הגורל – עליו נפל הגורל', גם ידוע שישראל ניצולו מהמן בזכות התורה, וזה היה עסקו של מרדכי הצדיק זיע"א שהיה מקבץ את ישראל בבתי מדרשות ולומד עמהם תורה, כי מסורת היא בידינו מאבותינו כשהקול קול יעקב אין הידיים ידי עשו, וכנודע ממאמרם ז"ל. והנה יובן כי אותיות שלפני אותיות ה-מ-ן הם אותיות ל-מ-ד, רוצה לומר: לימוד, לרמוז כי לימוד התורה הוא הכניע את המן והגן על ישראל ואז שבה מחשבתו הרעה לראשו, והוא נתלה וישראל ניצולו. ובזה יובן בס"ד, הפיל פור הוא הגורל והכוונה כמ"ש המדרש 'עליו נפל הגורל' והגורם לזה הוא לפני המן, רוצה לומר: אותיות שלפני אותיות המן שהוא אותיות למד, רמז ללימוד תורה שהוא גרם לזה להיות נהפך הגורל.

אסתר פרק ט, ט

וּתְכַתֵּב אֶסְתֵּר הַמֶּלֶכָה בְּתֵּבֵיחַיִל וּמְרֻדְכִי הַיְּהוּדִי אֶת־כָּל־תְּקֵף לְקַיֵּם אֶת אַגְרַת הַפּוּרִים הַזֹּאת הַשְּׁנִית

ימי עיון בתנ"ך תשע"ז

[בקיצור]

ידוע מה שמובא במדרש 'יהודים היו שם באותה סעודה, אמר להם אותו רשע: יכול אלהיכם עתיד לעשות לכם יותר מכך? אמרו לו: עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו (ישע' סד ג). אם כסעודה זו הוא עושה לנו, אנחנו אומרים לו: כבר אכלנוה על שולחנו של אחשוורוש'. ופירש הרב קול יעקב ז"ל כי בלי ספק הייתה מבוכה בין היהודים אם ילכו אל הסעודה אם יחדלו, והכריעה ההליכה על המניעה בדרך סברא, על פי מאמר חז"ל (ברכות נח): א"ר יהודה: לעולם ירוץ אדם לקראת מלכי ישראל, ואפילו לקראת מלכי אומות העולם, שאם יזכה יבחין וכו'. ומדך ההיקש שייכא סברא זו גם כן אצל הסעודה, להבחין בין סעודת מלך בשר ודם לסעודת הקדוש ברוך הוא לצדיקים לעתיד לבוא. והנה בזה נבוא לתת טעם למה שאמרו רז"ל שנביאים וכתובים יהיו בטלים לעתיד לבוא ולא ישאר כי אם חמשה חומשי תורה ומגילת אסתר. כי כולם מדברים על העבר אבל מגילת אסתר יש בה עניין אחד הצריך לנו בשביל להבא, והוא כי כתוב בה תוקפו של אחשוורוש מעניין הסעודה שהכין שאז לעתיד לבוא נבחין בין סעודה זו לסעודה שיעשה הקב"ה לצדיקים בגן עדן בסעודת לויתן. לפי זה התחכמה אסתר המלכה לכתוב אֶת־כְּלֵי־תְּקֵף, רוצה לומר גם תוקפו של אחשוורוש שהיה לו בעניין הסעודה, שעל ידי זה תתקיים אגרת המגילה הזאת לעד לעולם. וזה לקיים אֶת אַגְרַת הַפּוּרִים הַזֹּאת, לקיים דייקא, כדי שבזה יהיה לה קיום והעמדה. וקראה הַשְּׁנִיָּת כי היא תהיה שנייה לתורה, כי לא ישאר כי אם ספר תורה ומגילת אסתר.

3. מתוך אבן שלמה

3.1 שיר השירים פרק א, ד

הַבִּיאֲנִי הַמֶּלֶךְ חֲדָרְיֹו

איתא במדרש (שהש"ר, פרשה א): תמן תנינן ארבעה נכנסו לפרדס ... ר' עקיבא נכנס בשלום ויצא בשלום, ואמר "לא מפני שגדול אני מחברי, אלא כך שנו חכמים במשנה 'מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקוך'", ועליו נאמר 'הביאני המלך חדריו'. והנה יש להקשות... ויובן בס"ד לפרש, דהנה ידוע מ"ש רבינו האר"י זיע"א בעניין הד' שנכנסו לפרדס. והוא כי אחר שאדם הראשון חטא החטא העצום ההוא, אשר עדיין אנחנו אוכלים פירותיו בעוה"ז ולא נתקן עד ביאת משיח, והנה ד' החכמים היו מופלגים בחכמה ובחסידות כנודע, והיו צופים ברוח הקודש ובמעשה מרכבה, ועלה בדעתם לתקן הפגם ההוא שנפגם על ידי חטאו של אדה"ר, או לפחות לתקן החלקים של שרשי נשמת הנאחזים באדה"ר וכו'. והנה רבינו האר"י זיע"א הרחיב לדבר בסוד הגדול הזה מה שעשו ד' החכמים הנז"ל, ואנחנו אין לנו עסק בנסתרות ואין אנחנו כדאיים לזה, ואמנם כללות הדברים ותוכיותן נזכיר כאן, אך בתנאי שלא יוציא האדם הדברים בפיו כי יש חשש סכנה, אלא יראה אותם בלבד... אבל רבי עקיבא תיקן יותר טוב מכולם, שבזה התיקון שעשה לא הפריד אור החכמה ולא הרחיקה מן הגבורות כלל, גם לא הרחיק החסדים מן הגבורות, אלא כולם קרובים כראוי. זה כללות העניין אשר מפורש יוצא מדברי רבינו האר"י זיע"א זלה"ה. נמצינו למדין שמעשה בן עזאי ובן זומא גרמו הרחקה ולכן נענשו, אבל מעשה רבי עקיבא גרמו קירוב, ובזה תיקן יותר מכולם, ונכנס בשלום ויצא בשלום. ובזה יובן ... 'מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקוך', ואין כוונתו בזה על מעשים טובים כי אם על מעשה התיקון... שאנכי מעשי באו לקרב, רוצה לומר: לעשות קירוב, אבל הם במעשיהם עשו הרחקה. וזהו 'מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקוך'. ומסיים המדרש: עליו נאמר 'הביאני המלך חדריו'.

ימי עיון בתנ"ך תשע"ז

3.2 שיר השירים פרק ו, ג

אני לדודי ודודי לי הרעה בשושנים:

או יובן בס"ד, כי אמרו רז"ל 'גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה'. והטעם ידוע, כי על ידי הצדקה ישתלם שם הוי"ה ב"ה: שהפרוטה היא כנגד הוי"ד, וזרוע העשיר וחמשה אצבעותיו הם אותיות ה"ו, וחמשה אצבעות העני הם כנגד ה"א אחרונה, הרי נשתלם השם ולכן מקרבת את הגאולה התלויה בשלימות השם כנודע. והנה נמצא כי על ידי שתי ידיים, של העשיר ושל העני, ישתלם שם הוי"ה ב"ה ואזי בזה תהיה הגאולה. וזהו שאמר 'אני לדודי', רוצה לומר: אזכה לשוב להתחבר עם דודי על אדמת הקודש וירושלים, הוא ע"י כי 'דודי לי', רוצה לומר: דודי לי, שהם שתי ידיים הזוכות כאחת להשלים השם, יד העשיר ויד העני.

4. מתוך דברי חיים

קהלת פרק א

(א) דברי קהלת בן־דוד מלך בירושלם: (ב) הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים הכל הבל:

והעניין הוא כי מנהגו של עולם השומע דברים היוצאים מפי אדם בעל גויה לא יסמוך עליהם ולא יהיו חזקים בלבו עד שיחקור וידרוש בהם לדעת אם כנים ואמיתיים ואין בהם נפתל ועיקש. אך יזדמן שהאדם לא יבוא לחקור ולדרוש על דברים אשר תשמענה אזניו ולא ירהר אחריהם הרהור של כלום, כי אם יסמוך תיכף ומיד בשכלו עליהם ויאמין בהם בלא בדיקה. וזה יהיה משלוש סיבות:

א. אם הדברים האלה כבר נשמעו ונדרשו ברבים וכבר דרשם זה ואומרם בכמה קהילות אלפים ורבבות בני אדם (דברי קהלת)

ב. אם אלו הדברים לא אמרם האומר מצד שכלו האנושי אלא אמרם ברוח הקודש (בן־דוד)

ג. אם זה האומר חכם גדול אשר הוא רב ושליט בעיר מלאה חכמים והוא ראש ומנהיג לעם חכם ונבון (מלך בירושלם)

והנה בספר "שיחת חולין של ת"ח", פרק ד, מצאתי כתוב: בעת שאמר שלמה שיה"ש, לא כתב אז יחוסו, רק שמו לבד. וענו אחריו: ישקני מנשיקות פיהו! אמנם כאשר הגיד דברי מוסר ותוכחה אז פתח דברי קהלת בן־דוד וגם מלך בירושלם. ומה ענו אחריו: הבל הבלים אמר קהלת! ולא ישרו בעיני דברים אלה, אע"פ שהם אמורים בדרך צחות. אלא – שיה"ש שהעולם רצים אחריו אין צריך חיזוק ולא הוצרך להגיד ייחוסו ומעלתו במלוכה. אבל בדברי תוכחה בקהלת, אם לא היה מגיד ייחוסו ומעלתו לא היו העולם מטין אזנם לשמוע.

5. מתוך נחמת ציון

איכה פרק א

(א) איכה! יִשְׁבֶּה בְּדָד הָעִיר רַבְתִּי עִם הַיְתָה פְּאֻלְמָנָה רַבְתִּי בְּגוֹיִם שְׂרָתִי בְּמַדִּינוֹת הַיְתָה לְמָס: ס
 (ב) בְּכֹו תִבְּפֶה בְּלִילָה וְדַמְעָתָה עַל לְחִיָּה אֵינְלָה מְנַחֵם מְפֻלְאֵהֲבִיָּה פְּלִרְעִיָּה בְּגָדוּ בָּהּ הָיוּ לָהּ לְאֵיבִים: ס
 (ג) גִּלְתָּה יְהוּדָה מֵעֵנִי וּמֵרַב עֲבָדָה הִיא יִשְׁבֶּה בְּגוֹיִם לֹא מְצָאָה מְנוּחַ פְּלִרְדְּפִיָּה הַשִּׁיגוּהָ בֵּין הַמְצָרִים: ס

[בקצירת הדברים]

(א) איכה! יִשְׁבֶּה בְּדָד – לעתיד כאשר יבנה הקב"ה את ירושלים וישפיע רוב טובה בה לא תהיה צריכה לשום עיר אחרת, יען כי לא יהיה חסר ממנה שום דבר. כאשר יראו עם ה' את החשיבות הזאת בירושלים המה יתפלאו על

ימי עיון בתנ"ך תשע"ז

המראה הטוב הזה ויאמרו: זאת העיר אשר הייתה שפלה ותלויה בשאר ערים? איך עתה יושבת יחיה ומובדלת ואינה צריכה להם כלל?!

ושמא תאמר זה מפני כי עמה מועטים, והנה הפלא הגדול הוא כי העיר רבתי עם, ואיך תספיק סיפוק כל ריבוי עם רב כזה?! וכל כך עמה רב עד כי לרוב ריבויים יחשוב כאילו אין לה מניין, וזה שאמר ה'יְתֵהּ כְּאַלְמָנָה, רוצה לומר אל-מנה, כלומר אין להם מניין וחשבון, כחול הים אשר לא ימד ולא יספר.

רבתי בגוים שרתי במדינות היתה למס – אפילו העיר הגדולה בעולם תתן מס לירושלים, שכולם יהיו נכנעים לה כי היא תהיה עיר המלוכה של ישראל.

(ב) בְּכֹו תִבְּקָה בְּלִילָה – אחר אשר דבר מחשיבות ירושלים וטובתה, עתה יבוא לספר מפחיתות הסטרא אחרא, כי זה לעומת זה עשה האלהים, "אמלאה החרבה" כשמלאה זו חרבה זו, זה קם זה נופל. כי בגדולת ירושלים תישאר שפחה בישיא בבכיה והספד ומרירות, ויען כי היא בעת ממשלתה היה עיקר כוחה בלילה כנודע, כי בלילה היא שליטת החיצונים, לכן תכפל בכיתה בלילה יותר. וְדַמְעָתָה עַל לַחֲיָה – דומעת על חיותה שהתמעטה. אֵינְךָ לָה מְנַחֵם מְכֹל־ אֶהְיֶיךָ – אין לסטרא אחרא מנחם מכל אוהביה, הם אומות העולם, כי פֶּלֶרְעִיָה בְּגָדוּ בָהּ – שיבואו להתגייר ולהיכנס תחת כנפי השכינה "וְנָלוּ גוֹיִם רַבִּים אֶל־הָ" בַּיּוֹם הַהוּא" (זכריה ב). ה'יו לָה לְאִיבִים – ששונאים את הדת של הסטרא אחרא.

(ג) גִּלְתָה יְהוּדָה מֵעֲנִי וּמֵרַב עֲבָדָה – יובן בס"ד גִּלְתָה מלשון גילוי, כמו 'כהגלות נגלות אחד' (שמ"ב ו כ), והרבה כיוצא בזה. והכוונה שיהודה נגלית חשיבותה וצדקותה מכוח העוני ורוב עבודה שהיו לה בזמן הגלות, מפני שענינו רואות שאפילו היא יְשָׁבָה בְּגוֹיִם אשר הם במנוחה ושלווה היא לא מצאה מנוחה כמותם, שלא למדה מהם לפרוק מעליה עול תורה ומצוות אלא קבלה לשאת עליה עול תורה ומצוות ועבודת ה'. והגם שפֶּלֶרְעִיָה הַשִּׁיגוּהָ כי האויבים נצחו אותה והיא כבושה בידם, עם כל זה היא עומדת בין המְצָרִים שמחזקת בגדרים ובסייגים שתקנו לה חכמים ז"ל.

איכה פרק ה

(כא) הַשִּׁיבֵנו ה' אֵלֶיךָ וְנִשׁוּבָה חֲדָשׁ יְמֵינוּ כְּקֶדְמָ: (כב) כִּי אִם־מָאֵס מְאֹסְתָנוּ קִצְפָתָ עֲלֵינוּ עַד־מָאֵד:

יובן בס"ד, על פי משל למלך שהיו לו שני בנים, ועשה לכל אחד בגדי מלכות יקרים ומפוארים עד מאד. והי היום והם מהלכים בדרך זה אחר זה, ויפגע בהם אחד נושא נוד מלא נפט וייקרע הנוד ויישפך על הבן הראשון מראשו ועד רגליו ונשחת בגדו לגמרי. והבן השני להיותו מהלך אחריו לא נשפך עליו כלום, רק נזרקו על בגדו מעט טיפין קטנים. והי הראשון הולך ובוכה, והשני שמח כי אלו הטיפין אפשר לנקותם וגם אם יישאר איזה רושם עם כל זה לא נשחת הבגד. וכאשר באו לבית נכמרו רחמי המלך על בנו בראותו כי נשחת בגדו לגמרי וצריך לזרקו לאשפה, לכך עשה לו בגד חדש יקר כאותו הבגד. אבל לאחיו כיון שראה שלא נשחת הבגד – לא עשה לו בגד חדש ונשאר זה אצלו. נמצא הבן שהיה בוכה תחילה הנה הוא עתה שש ושמח, והבן שהיה שמח תחילה עתה בוכה שלא זכה לבגד חדש ורושם הטיפין ניכר בבגדו.

וכן הנמשל אצל ישראל, שהנשמה מוכרח שיהיה לה בגדי פאר ללבוש, והעוונות הם מטנפים בגדי המלכות של הנשמה, אבל בזמן שטינפו ונשחתו לגמרי מוכרח שיעשה להם חדשים, ובזה תהיה הרווחה גדולה לישראל.